

ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ СОҒЛИҚНИ САҚЛАШ ВАЗИРЛИГИ
ТОШКЕНТ ТИББИЁТ АКАДЕМИЯСИ

2022 №9

2011 йилдан чиқа бошлаган

TOSHKENT TIBBIYOT AKADEMIYASI
AXBOROTNOMASI

В Е С Т Н И К
ТАШКЕНТСКОЙ МЕДИЦИНСКОЙ АКАДЕМИИ

Тошкент

Выпуск набран и сверстан на компьютерном издательском комплексе редакционно-издательского отдела Ташкентской медицинской академии

Начальник отдела: М. Н. Аслонов

Редактор русского текста : О.А. Козлова

Редактор узбекского текста: М.Г. Файзиева

Редактор английского текста: А.Х. Жураев

Компьютерная корректура: З.Т. Алюшева

Учредитель: Ташкентская медицинская академия

Издание зарегистрировано в Ташкентском Городском управлении печати и информации
Регистрационное свидетельство 02-00128

Журнал внесен в список, утвержденный приказом № 201/3 от 30 декабря 2013года реестром ВАК в раздел медицинских наук

Рукописи, оформленные в соответствии с прилагаемыми правилами, просим направлять

по адресу: 100109, Ташкент, ул. Фароби, 2,

Главный учебный корпус ТМА,

4-й этаж, комната 444.

Контактный телефон: 214 90 64

e-mail: rio-tma@mail.ru

rio@tma.uz

Формат 60x84 1/8. Усл. печ. л. 9,75.

Гарнитура «Cambria».

Тираж 150.

Цена договорная.

Отпечатано на ризографе редакционно-издательского отдела ТМА.
100109, Ташкент, ул. Фароби, 2.

Вестник ТМА № 9, 2022

РЕДАКЦИОННАЯ КОЛЛЕГИЯ

Главный редактор

проф. А.К. Шадманов

Заместитель главного редактора

проф. О.Р.Тешаев

Ответственный секретарь

проф. Ф.Х.Иноятова

ЧЛЕНЫ РЕДАКЦИОННОЙ КОЛЛЕГИИ

акад. Аляви А.Л.

проф. Билалов Э.Н.

проф. Гадаев А.Г.

проф. Жае Вук Чои (Корея)

акад. Каримов Ш.И.

проф. Татьяна Силина (Украина)

акад. Курбанов Р.Д.

проф. Людмила Зуева (Россия)

проф. Метин Онерчи (Турция)

проф. Ми Юн (Корея)

акад. Назыров Ф.Г.

проф. Нажмутдинова Д.К.

проф. Саломова Ф.И.

проф. Саша Трескач (Германия)

проф. Шайхова Г.И.

Члены редакционноого совета

д.п.н. Абдуллаева Р.М. (Ташкент)

проф. Акилов Ф.О. (Ташкент)

проф. Аллаева М.Д. (Ташкент)

проф. Хамдамов Б.З. (Бухара)

проф. Ирискулов Б.У. (Ташкент)

проф. Каримов М.Ш. (Ташкент)

проф. Маматкулов Б.М. (Ташкент)

проф. Охунов А.О. (Ташкент)

проф. Парпиева Н.Н. (Ташкент)

проф. Рахимбаева Г.С. (Ташкент)

проф. Хамраев А.А. (Ташкент)

проф. Холматова Б.Т. (Ташкент)

проф. Шагазатова Б.Х. (Ташкент)

ИСТОКИ

MARKAZIY OSIYODA O'ZBEK IDENTIKLIGI SHAKLLANISHIDA ISLOM DINI OMILI VA AYRIM BELGILARI

Maxmudov L.Yu.

THE FACTOR OF ISLAM AND CERTAIN SIGNS IN THE FORMATION OF UZBEK IDENTITY IN CENTRAL ASIA

Makhmudov L.Yu.

ФАКТОР ИСЛАМА И НЕКОТОРЫЕ ПРИЗНАКИ В ФОРМИРОВАНИЯ УЗБЕКСКОЙ ИДЕНТИЧНОСТИ В ЦЕНТРАЛЬНОЙ АЗИИ

Махмудов Л.Ю.

Toshkent tibbiyot akademiyasi

Аннотация. В этой статье рассказывается об исламе и его факторах, которые повлияли на национальное формирование народов Центральной Азии.

Annotation. This article will talk about the factors that Islam and its Central Asian peoples have shown to the National formation.

Markaziy Osiyo xususan o'zbek xalqi tarixiga nazar tashlar ekanmiz, islom dini misolida birinning o'zi XIV-XV asrlar mobaynida unga bo'lgan turli xil yondoshuvlar natijasida ikki xil funktsiyani bajar-ganligini kuzatish mumkin. Bu ikki funktsiya min-taqada yuz bergan ikki buyuk uyg'onish davri bilan bog'liqdir. Ya'ni bu IX-X va XIV-XV asrlar bo'lib, aynan shu davrlarda bir tomondan o'zbek xalqi xalq sifatida shakllangan bo'lsa, ikkinchi tomondan, bu davrda milliy shakllanishdagi muhim ijtimoiy-siyosiy omillar yuz be-radi. Bular - ijtimoiy omillar sifatida ma'naviyat, din, mafkura, iqtisodiyot bo'lsa, siyosiy omillar sifatida mavjud siyosiy tuzum va davlat boshqaruvi davomida erishilgan ulkan yutuqlar edi. Aynan shu davrlarda mil-liy shakllanish uchun ham siyosiy, ham ijtimoiy muhit mavjud edi. Islom dini zo'ravonlik asosida targ'ib qilin-gani bilan xalq xarakterida doimiy kurashlar natijasida shakllangan tolerantlik xususiyati milliy xarakterda har qanday zo'ravonlik yoki bag'rikenglik bilan qabul qilin-gan jihatlardan ham kelajak uchun yaxshilik yo'lida foy-dalanish sifatini shakllantirdi. Bu o'zbek xalqining iden-tiklik jarayonida murakkab tarixiy vaziyatlardan foyda-lana olish, sharoitdan oqilona xulosa chiqarish kabi eng noyob fazilatlar edi.

Xususan o'zbek xalqining davlatchilik tarixiga nazar tashlaydigan bo'lsak, biz uni qadimgi Xorazm davlati-dan tortib, to Amir Temurning markazlashgan davlati va undan keyingi davrlarni keltirishimiz mumkin. Bu davrlarning har biri aholi ongiga o'ziga xos tarzda ta'sir o'tkazish bilan birga, ma'lum bir dunyoqarashni ham shakllantirgan. Bugungi kunda olimlar o'zbek dav-

latchiligi 2700 yillik tarixga ega ekanligi haqidagi naza-riyalarni ilgari surmoqda. Bu haqida tarixiy manbalar va yirik tarixiy asarlardagi ma'lumotlar ham xabar be-radi. Boshqacha aytganda, tarixnavislikning rivojlanib borishi va ularda jamiyat hayotining turli yo'nalishlari bo'yicha ma'lumotlarda o'z aksini topishi, o'zbek dav-latchiligi boy taraqqiyot yo'lga ega bo'lib kelganini ko'rsatadi. Bundan tashqari dunyoga mashhur Strabon, Plutarx, Kvint Kurtsiy Ruf, Gerodot kabi tarixchilar bi-lan birga o'rta asrlar tarixshunosligida sulolaviy ta-rixlarga bag'ishlangan asarlar ham buni tasdiqlaydi. Ammo davlatchilikni bosh manbai bu - xalq hisobla-nadi. O'zbekiston hududida tashkil topgan ilk davlatlar boshqa qabila va etnoslar birligi asosida vujudga keladi. Keyinchalik esa bu davlatlar siyosiy va iqtisodiy jihat-dan zaifligi tufayli ular o'rnida siyosiy jihatdan us-tunlikka ega bo'lgan markazlashgan davlatlar tashkil topa boshlaydi. Bu markazlashgan davlatlar siyosiy-iqtisodiy jihatdan kuchli bo'lganligi tufayligina uzoq muddat davomida boshqaruv va strategiyani saqlab tura olgan.

Shundan kelib chiqqan holda XIV asrning 60-yilla-rida Mavorounnahrda hukm surgan nixoyatda og'ir si-yosiy va iqtisodiy vaziyat mamlakatni birlashtirib, kuchli bir davlat tashkil etishni talab qilmoqda edi. Amir Temur o'z davrining bunday talabini yaxshi tus-hungan va u shuning uchun ham bor e'tiborini Mo-varounnahrda markazlashgan davlat tuzishga qaratadi. Amir Temur o'z siyosatining g'oyaviy asosini tashkil etishda o'zbek xalqining tarixiy ildizlari bilan cham-barchas bog'liq bo'lgan turk ulusini birlashtirish maqsadiga tayandi. Bunda u xalqni birlashtirish uchun

yagona e'tiqodga birlashtirish lozimligini tushungan edi. Yagona e'tiqod manbaini shakllantirish Markaziy Osiyoda islom dinining rolini oshirish, tasavvuf tariqati vakillariga tolerant munosabatda bo'lish asosida qurilgan edi. Boshqa tomondan ushbu davrda tasavvufning naqshbandiya suluki yetakchi xarakter kasb etib, unda mehnatga, insonga bo'lgan ratsional munosabat, boshqa suluk, mazhab, din vakillariga tolerant kayfiyat ijtimoiy-siyosiy hayotda vaqt o'tib uyg'onish davri hodisasining shakllanishiga olib keldi: "So'fiylik g'oyalari ushbu davr ijtimoiy tafakkuriga ulkan ta'sir ko'rsatgan. Ulardan mavjud jamiyatning o'tkir ijtimoiy ziddiyatlarini hal etishda foydalanilgan. Bularning hammasini O'rta Osiyo jamiyatining keng qatlamlarini qamrab olgan keng harakatlariga qiyos etish mumkin. Bu jarayon XV asrning ikkinchi yarmida Movarounnahr jamiyatida naqshbandiya suluki va uning mashhur arbobi Xoja Ahror yetakchi mavqega ega bo'lganda o'z cho'qqisiga ko'tarilgan".

Bunday yuksak va mashaqqatli maqsadni amalga oshirishda Amir Temur ruhoniylar, harbiylar, savdogar va shahar hunarmandlariga tabaqalariga tayanib ish tutgan. Bundan tashqari u turk, arab, va eronliklar tarixini chuqur bilgan va amaliy jihatdan foyda keltira oladigan har qanday bilimlarni qadrlagan. U davlat ishlari uchun hamma narsaning foydali tomonlarini olishga harakat qilgan hamda davlat ahamiyatiga ega bo'lgan har bir masalani hal etishda shu sohaning bilimdonlari va ulamolari bilan maslahatlashgan.

Xususan Amir Temurning hayotlik davridayoq uning harbiy san'ati va davlat boshqarish uslubiga bag'ishlangan maxsus asar yaratilib, bu asar "Temur tuzuklari" deb nomlanadi. Amir Temur va Temuriylar tarixini tadqiq etgan olimlar fikricha, bu asardagi barcha manbalar uning o'z og'zidan yozib olingan. Asarda davlatni boshqarish uslublari bilan birga bu boradagi sir-sinoatlar shuningdek, Amir Temurning davlatni boshqarish davomida erishgan ulkan yutuqlari hamda ularning sabablari haqida so'z boradi. Shuning bilan birga asarda, davlatni boshqarishda kimlarga tayanish, toju-taxt egalari yo'nalishi va vazifalari, vazir va qo'shin boshliqlarini saylash, askar-sipohilarning maoshi, davlat arboblari hamda qo'shin boshliqlarining burchi va vazifalari, amirlar, vazirlar hamda boshqa mansabdorlarning davlat ishlarida ko'rsatgan alohida xizmatlarini munosib taqdirlash tartibi va boshqalar xususida bayon etiladi. Albatta Amir Temur ushbu asarda keltirib o'tilgan barcha uslub va maslahatlarga to'la amal qilgan va busiz u barpo qilgan markazlashgan davlatni tuzib bo'lmasdi ham. Chunki Movarounnahrda Amir Temur hokimiyat tepasiga kelmasidan oldingi ijtimoiy-siyosiy ahvol tang holatda bo'lib, Movarounnahr hududida yashagan umumiy aholi turli etnik birliklar va urug'-qabilalar sifatida yashab, ularning ijtimoiy-siyosiy qarashlari ham turlicha bo'lgan. Bu esa o'z navbatida, ushbu hududda yashagan xalqlarning milliy birlik

va birdamlik asosida birlashishiga to'sqinlik qilar edi. Bundan tashqari davlatchiligimiz tarixida davlat boshqaruvi haqida asar yozib qoldirgan yagona hukmdor Amir Temur hisoblanadi.

U o'z zamonasi tartiblariga mos ravishda jamiyatni o'n ikki toifaga taqsimlasa-da, mohiyat e'tibori bilan bu o'n ikki toifaga barcha ijtimoiy guruhlar kirgan. Mavorounnahrni Amir Temur va Temuriylar boshqargan davrini tahlil qilishda "Temur tuzuklari" dan tashqari bir qancha boshqa tarixiy asarlarning o'rni katta albatta. Ammo bu asar boshqa asarlardan farq qilib, bu ham bo'lsa unda davlat va jamiyat o'rtasidagi munosabatlarni huquqiy asosda qurish g'oyasining keng targ'ib qilinganligidir. Amir Temur bu asardan davlatni boshqarishda keng foydalangan va shu bilan birga u davlat va jamiyatni boshqarishda asardan o'zidan keyingi hukmdorlarning ham foydalanishini targ'ib qilgan. Shu o'rinda Amir Temurning quyidagi gaplarini eslatib o'tish joizdir: "Bu tuzuklarni saltanat ishlarini boshqarishda qo'llanma sifatida foydalangaylar..... ular ham ushbu tuzukka amal qilsinlar". Amir Temur va Temuriylar davridagi ijtimoiy-siyosiy va iqtisodiy islohotlar faqatgina o'zbek davlatchiligining taraqqiy etgan davri sifatida chegaralanmay, bu davr milliy shakllanishda muhim rol o'ynagan ijtimoiy-siyosiy omillarning yuzaga chiqishi bilan ham belgilanadi. Bu davrda milliy shakllanishda muhim rol o'ynagan omillar asosan davlat manfaatlarining xalq manfaatlari bilan uyg'unlashishi natijasida milliy manfaatlarning shakllanishidir.

Xulosa qilib aytadigan bo'lsak, millat shakllanishi davomida boshdan kechirgan tarixiy jarayonlar u hoh ijtimoiy, hoh siyosiy, hoh madaniy bo'lsin bu uning millat sifatida shakllanish davomidagi butun borlig'idir. Ana shu borliq tufayli inson millat sifatida o'zini boshqalardan farqlaydi yoki aynanlashtiradi. Ammo buning uchun ham ma'lum bir sharoit, muhit va davr bo'lishi lozim. O'zbek xalqining shakllanish tarixi davomida kechgan bir necha omillar o'zbek identikligining o'ziga xos xususiyatlarini tashkil qiladi. Bu xususiyatlarga uzoq tarixga ega bo'lgan davlatchilik hamda uning mustahkam asoslari, kuchli e'tiqod manbai, tolerantlik, bag'rikenglik, boy ma'naviy meros, madaniy uyg'unlashuv, asrlar davomida saqlanib kelayotgan umumbashariy qadriyatlar va boshqalarni kiritish mumkin.

MARKAZIY OSIYODA O'ZBEK IDENTIKLIGI SHAKLLANISHIDA ISLOM DINI OMILI VA AYRIM BELGILARI

Maxmudov L.Yu.

Izoh. Ushbu maqolada islom dini va uning Markaziy osiyo xalqlari milliy shakllanishiga ko'rsatgan omillari to'g'risida so'z boradi.

